

NYA AVHANDLINGAR

Anna Månsson: *Becoming Muslim. Meanings of Conversion to Islam*. Lunds Universitet, Lund 2002. 254 s. ISBN 91-628-5398-8.

Lundaetnologen Anna Månsson har skrivit en avhandling om västerländska kvinnor som konverterat till islam. I fokus står sex svenskor och tre amerikanskor som intervjuats om sin omvändelse. Målände berättar de att övergången till islam var som att gripas av en omtumlande upplevelse som vänder upp och ner på allting. Processen kunde inte hejdas trots att den samtidigt innebar ett starkt reflexivt tillstånd som väckte frågor om identitet, relationer till omvärlden, tidigare erfarenheter och framtidsutsikter. Denna paradox, att uppleva konverteringen både som en oundviklig och som en välreflekterad process, är frågan som denna välformulerade och nysnsrika bok utreder ur olika synvinklar. Samtliga intervjuade kvinnor tycks ha det gemensamt att de före konverteringen länge varit sökande och längtat efter en förändring i sina liv. Med undantag av Cecilia, som varit aktiv katolik, var svenskorna sekulariserade. Amerikanskorna visar sig däremot ha fått en tydligare religiös uppföstran i både hem och skola.

Konvertering till en annan tro uppfattas i vardagslag som en plötslig och fundamental förändring av en människas världsbild och personlighet. Månsson är kritisk till perspektiv som betraktar konvertering som ett brott mot det förflyttna. Hon betraktar i stället konvertering som en pågående process snarare än som en bestämd händelse som markerar en skiljelinje mellan livet "före" och "efter". Onekligen speglar kvinnornas personliga berättelser förändringar men de förmedlar också kontinuitet och logik i livet. Något som de omtalar som en känsla av "att komma hem". Kvinnornas berättande fungerar som viktiga psykologiska och sociala verktyg som integrerar nya erfarenheter och ett helt nytt religiöst system in i den personliga livshistorien. Hur ser deras självpresentationer ut? Hur förhandlas identitet i deras utsagor?

Kvinnornas berättande betraktas inte enbart som

empiriskt material, en spegling av olika händelser utan också som konstitutivt: ett uttryck för pågående självskapande. Vägled av kognitiv antropologi säger sig Månsson studera kulturella och kognitiva aspekter av identitet. Eftersom hon bygger på intervjuer vilar hennes analys på kvinnornas utsagor. Hon riktar dock en kritik mot den logocentriska diskurscentering som hävdar att det inte finns någon bakomliggande verklighet utanför texterna. Här bygger hon på två viktiga antaganden: 1. Berättelserna skapar inte de konverterade kvinnornas självbild. Självbilderna skapas i många olika situationer och med hjälp av många olika berättelser. 2. Individens kunskaper och förmågor av verkligheten är inte bundna till en enda berättelse.

Dessa två utgångspunkter innebär att berättelserna inte kan betraktas som självkonstruktioner eller som självspeglingar. De ses i stället som förhandlingar om identitet och mening. Detta betraktelsesätt hämtar inspiration från olika källor, inte minst från Bakhtins dialogism som betonar mångfalden av oavslutade samtal mellan olika röster, vid olika tidpunkter och på skilda platser som flätas samman i berättelser. Människor är alltså ständigt inbegripna i en dialog med andra och med sig själva, men också med de andra inom sig själva. Det innebär att det finns ett relationistiskt element i allt meningsskapande före, under och efter berättelserna i intervjun. Här spelar givetvis också forskarens närvaro och frågande en viktig roll eftersom hon blir ett slags etnografiskt tredje som deltar i konstruktionen och meningssgivande av verkligheten. Här uppmärksammar Månsson att kvinnorna skapar objektifieringar av sig själva genom att berätta. Det ger dem möjlighet att se på sig själva från andra perspektiv och testa hur dessa självpresentationer fungerar. Denna process av objektifiering, reflektion och reobjektifiering menar hon är ett ständigt samspel mellan tanke och yttrande. En central tankegång är att berättelsernas funktion är att jämka samman glappet mellan förväntningar formade av kulturella representationer och individuella erfarenheter.

Konverteringsberättelsen visar en intentionalitet: "Det

här borde du veta för att kunna förstå mig, vem jag är” avspeglar såväl kollektiva kulturella och sociala tolkningar som individuella meningar. Inspirerad av Charlotte Lindes lingvistiskt inspirerade sociologi studerar Månsson kvinnornas berättelser som en form av vardaglig diskurs där lingvistiska strukturer och sociala praktiker flätas samman. Tre centrala aspekter lyfts fram:

1. Kontinuitet – som skapar en kausal ordning i en linjär kronologi. Kvinnorna organiserar sina utsagor så att allting som de varit med om faller sig logiskt ända från barndomen. Här spelar berättarnas tonvikt på tidigare tankar och upplevelser en viktig roll för att skapa känslan av kontinuitet genom hela livsberättelsen. Även den förändring som religionsbytet innebär integreras i en slags personlig kontinuitet (s. 65).
2. Individualitet – genom vilken berättaren beskriver vem hon var tidigare, före konverteringen, i relation till vem hon är nu som muslimsk kvinna. Det finns alltså ett mellanrum mellan berättaren och berättelsens huvudperson. Detta mellanrum skapas av självreflexiviteten, dvs. förmågan att betrakta och skildra sig själv från utsidan, som den andra.
3. Självreflexiviteten har alltså formen av dialog mellan självet och den andra. De ser på sig själva i ljuset av konverteringen, dess mening och konsekvenser. Det berättande jaget ”I” är skilt från det berättade mig ”Me”. Det innebär att intervjuerna också erbjuder informanterna möjligheter att undersöka sig själva, jämföra och värdera.

Övergången från det gamla till det nya livet tolkas dock inte som ett kognitivt avbrott i linje med Berger och Luckmanns klassiska studie *The social construction of reality*, där de talar om ett kognitivt åtskiljande mellan mörker och ljus. Istället argumenterar Månsson för att kvinnorna organiserar sina berättelser så att olika händelser hänger samman i en biografisk kontinuitet. Hon hävdar att det är främst genom att kvinnorna använder sig av common sense-förklaringsmodeller som kan hämta legitimering i expertsystem, dvs. i allmänna representationer t.ex. religiösa diskurser, lagstiftning etc.

Diskussionen illustreras med utdrag ur intervjun med Ayse som talar om att hennes konvertering egentligen är en logisk följd av att hon alltid har trott på det goda hos människan och vikten av solidaritet. Genom att hon inskriver känslor och idéer som hon alltid haft i en muslimsk kontextram skapar hon starka samband

mellan livet före och efter att ha blivit muslim. Det finns alltså en dualitet i konverteringsberättelserna: de avspeglar såväl en förvandling av identiteten och världsbilden som en kontinuitet mellan det förflutna och nutiden. I kontakten med islam upptäcker kvinnorna att de alltid burit på en längtan till andlig helhet. Den religiösa symbolismen talar till dem.

Temat återkommer i fraser som tyder på att trots det aktiva sökandet var deras öde att konvertera. En del av kvinnorna gav välstrukturerade ”standardiserade” versioner av varför de konverterade till islam. Zarah, som intervjuades endast vid ett tillfälle, utgör ett undantag. Hon gav inte en lika välsammanhängande, logisk och rationell berättelse om konverteringen. Det var svårt för henne att ta ett steg åt sidan och se på sig själv med distans, att kritiskt reflektera förgivettagna aspekter av hennes identitet från ett utifrånperspektiv. Men genom att anknyta till en religiös representation framställer hon sin konvertering till en ödesfråga: det är Gud som har väglett henne till islam.

Förklaringsmodeller utgör en form av auktoritativa diskurser med anspråk på sanning och giltighet. Kvinnorna använder sig av dessa för att förstå sig själva och visa för andra att det finns en logik i deras liv trots alla sprickor, brytningar och förändringar. Skapandet av logiska samband i livshistorien kan vara ett sätt att ge kulturell legitimitet åt sina handlingar och val i icke-muslimska kontexter. De äldre kvinnornas berättelser visar t.ex. en högre grad av konsistens än de yngre kvinnornas. De har ju haft längre tid och fler tillfällen att skapa och omstrukturera sina livshistorier samt integrera den religiösa tron som ett centralt tema i biografien.

Gemensamt för de intervjuade kvinnorna är att samtliga använder sig av tidigare religiösa, sociala eller politiska övertygelser för att visa det självklara med konverteringen. Dessa tolkningar har givetvis kommit till i efterhand och gör handlingar möjliga att förstå och acceptera både inför sig själv och andra. Månsson menar att dessa inte bara utgör kulturella förklaringsmodeller, de inbegriper också en individualpsykologisk dimension.

I enlighet med tanken att konvertering är en pågående process betraktar hon talet därom inte bara som ett uttryck för en viss identitet utan som en konstitutiv handling som formar identiteten.

Presenterar och representerar. Med andra ord: själva konverteringen kräver och framkallar en konverteringsberättelse.

Avhandlingens vassaste resonemang dyker upp när kvinnornas självbilder som de kommer till uttryck i berättelserna analyseras. Fokus ligger på den mentala organisationen av muslimsk identitet genom vissa kognitiva scheman och genom den personliga mening som varje kvinna ger kulturella och religiösa system och symboler. Månsson använder ett dialektiskt synsätt som fokuserar på ett samspel mellan individuell subjektivitet och allmänna representationer.

Den tidigare diskussionen om hur logisk konsistens skapas i berättande preciseras nu till mer konkreta frågor att undersöka: Hur går det till när ett religiöst system förändrar självupplevelsen? Vad kännetecknar denna förvandling och hur kan man förklara den parallella känslan av subjektiv kontinuitet? Hur skapas logiska samband mellan skilda kulturella budskap?

Här finns en kritisk ansats mot postmoderna och poststrukturalistiska perspektiv som grundar sig på att Månsson, med stöd i Chodorows resonemang, hävdar att subjektivitet inte kan ses som heltigenom kulturellt, språkligt eller politiskt konstruerat fenomen, utan bör också tillerkännas psykologiska dimensioner. När ett religiöst budskap blir integrerat i en individs egna erfarenheter kan man säga att det har fått personlig mening, vilket ger religiösa förklaringsmodeller både en kognitiv och en emotionell framtoning. Här anges "hur de formulerar sin muslimska identitet under intervjuens gång, vilket avspeglar ett pågående identitetsarbete" (s. 85).

I linje med det kognitiva perspektivet avgränsas undersökningen till ett diskursivt tema, nämligen "vissa aspekter av kvinnornas identiteter" (s. 85). Läsaren görs ofta uppmärksam på att det är en process eller snarare flera processer som står i fokus. En av kvinnorna, Marianne, tycker sig ha blivit mer tolerant med åren. Som nykonverterad kände hon sig tvungen att försvara muslimer i alla möjliga sammanhang. Idag upplever hon sig vara mer nyanserad och ångrar tidigare uttalanden. Det finns med andra ord en medveten självreflexion där kvinnorna granskar de allmänna representationer som finns i det omgivande samhället, men också de som de själva är med om att skapa. Några av kvinnorna omtalar den egna förvandlingen genom hänvisning till andlighet, solidaritet och social rättvisa eller idéer om kön. När kvinnorna talar om sig själva, sin konvertering och islam gör de det mot bakgrund av flera samhällliga diskurser. Den ena är bilden av den svenska kvinnan som frigjord, självständig och stark. Svenska idéer om jämställdhet och svensk kvinnlighet fogas samman så

att vara svensk kvinna blir liktydigt med att vara stark, jämställd och frigjord. En annan diskurs är den socialistiska som understryker solidariteten med tredje världen och som kritiserar kolonialism och imperialism. Dessa diskurser omtalas som exempel på nationella drag: svenskhet, och kopplas med muslimska teman i berättelserna så att informanterna framstår som exempel på "gul-och-blå islam" (s. 89). Här finns det en udd av kritik som dock inte utvecklas. Det hade varit på sin plats att problematisera hur forskningen genom att tala om svensk islam är med om att reproducera och naturliggöra vissa idéer om det svenska som artikulerar vissa maktrelationer.

I sitt angreppssätt framför Månsson tanken om att människor i individualistiska samhällen som det svenska eller det amerikanska, använder sig av egna kombinationer av religiösa budskap och symboler beroende på sina egna preferenser. För att kunna förstå måste vi därför gå bakom det religiösa systemet och se hur individer tillägnar sig och använder dessa selektivt i olika situationer. Kvinnorna som växte upp i religiösa familjer har t.ex. en tendens att beskriva och förstå sin konvertering med hjälp av en religiös modell. Det gäller främst amerikanskorna.

Mariam berättar t.ex. hur islam kom som en lösning på den motsägelsefullhet som hon kände under ett fältarbete i Afrika. Det var alltså inte genom läsning och diskussion utan genom deltagande och imitation som de kognitiva ramarna förändrades. Denna inlärning via performans inbegrep mer än trossatser, bl.a. också hur man lagar mat, hur man äter, hur man ber, hur man talar m.fl. former av icke verbal kommunikation. Här nämns att det inte bara handlar om språklig tillägnelse av världen utan också genom sinnena och genom bilder, dvs. sinnen som inte är underordnade språket och som inte är linjärt ordnade. Denna är tyvärr en intressant dimension som sedan tappas bort i boken.

Intervjuerna visar betydelsen av att kunna integrera nya erfarenheter med redan existerande förståelse. Dessa har stor betydelse för hur de studerade kvinnorna förhåller sig till nya representationer. Här understryks den ständiga pendlingen mellan religiöst system och individen; religionen måste tala till individen men individen måste redan ha internaliserat idéer som kan aktiveras och göras levande.

Konvertering är en process och därför kan man inte peka på ett avgörande ögonblick som en absolut gräns mellan två tillstånd. Med hänvisning till Spiros olika hierarkiska nivåer av kognitiv relevans argumenterar

Månsson för att kvinnornas berättelser inte uttrycker en brytning med det förflutna utan snarare en kontinuitet där de finner förklaringar på varför de tänkt och känt som de gjort. Genom den nya religionen verkar de bekräfta gamla värderingar. Detta visar att tolkningar av pågående erfarenheter och rekonstruktionen av det förflutna är parallella och oskiljaktiga processer.

Inom kognitivismen ses texter och talspråk (berättelser) som produkter av mentala representationer av den sociala världen. I diskursanalyser däremot betraktas samma texter och talspråk som social praktik som formar den sociala världen, inklusive sociala subjekt. Det betyder att i stället för att betrakta mentala processer som "inre processer", som är fallet i kognitiv antropologi, så ser man på subjektivitet som någonting konstituerat genom social, diskursiv aktivitet.

Kognitivismen däremot baseras på antagandet att sociala fenomen ska förklaras utifrån *kognitiva processer*, dvs. hur verkligheten uppfattas, sorteras och organiseras mentalt. Fokus läggs på den mentala bearbetningen av information om den sociala världen. Kognitiv antropologi som andra former av kognitivism ansluter sig till moderna föreställningar om subjektet som en självständig enhet med en uppsättning egna egenskaper. Subjekt och samhället ses som två centrala olika storheter. Individerna iaktar världen, tillägnar sig erfarenheter och kunskaper som hjälper dem att varsebli och tolka verkligheten runt omkring dem. Denna verklighet varseblivs, sorteras och kategoriseras på bestämda sätt så att individen kan skapa ordning och mening i kaos. Kategorisering av den sociala verkligheten är en aktivitet som ordnar tänkandet och som styr handlandet. Denna kategorisering bygger på empirisk erfarenhet så att individen iaktar och utifrån sin perception konstruerar representationer som sedan används för att kategorisera nya intryck.

En central tanke i avhandlingen är antagandet att människor strävar efter konsistens i sitt tänkande, dvs. att om någon upplever motsägelsefullhet mellan flera av sina versioner av verkligheten så strävar denna efter att på något sätt minska motsättningen genom att t.ex. modifiera handlandet för att återfå balansen. Diskrepans mellan värderingar och handlingar tolkas som ett problem. Perspektivet är alltså i sig inriktat på att finna kontinuitet och logik i människors representationer av verkligheten.

En svaghet i Månssons mycket genomarbetade studie är att den saknar reflexioner över den dubbla identitetskonstruktion som äger rum i kulturvetskapliga

studier av etnicitet. De konverterade kvinnorna klädda i hijab blir ambivalenta tecken som påverkar begreppen "svensk" resp. "amerikansk", "invandrare" och "flyktingar" eller "asylsökande". Muslimer används i dagligt tal och skrift som ett slags mall som ger form åt en identitet som är kontrastivt skild från "oss", den underförstådda (västerländska) gemenskapen. Samtidigt som texterna berättar något om "dem", har de något viktigt att förmedla om en förväntad majoritetsidentitet.

Det är numera välbekant att alla etnografiska beskrivningar, genom sitt syfte att redogöra för händelser och fenomen i vårt samhälle, deltar i ett kulturellt och nationellt identitetsskapande. Gränserna mellan "oss" och Andra, mellan gott och ont, normalt och onormalt fastställs, utmanas och förändras i ett komplext flöde av diskurser, berättelser och bilder.

Som läsare beklagar jag att Månsson valt att ignorera postkolonial teoribildning i sina resonemang. Det hade varit relevant i detta sammanhang att problematisera vilka innebörder den dekonstruktion av västliga diskurser kring identitet, "Orient", andra kulturer etc., som författare som Edward Said, Homi K. Bhabha och Stuart Hall står för, har för denna studies vidkommande. I postkolonialt tänkande uppfattar man identitet som någonting i ständig tillblivelse som konstrueras i samspel med och i kontrast till relevanta andra. Kunskap och kunskapsproduktion kan vidare aldrig förstås avskilda från den verksamhet och maktutövning som gör anspråk på just denna kunskap. Men den postkoloniala teorin ger inte enbart redskap att analysera kognitiva processer. Den möjliggör också granskningen av hur "vita, västerländska" diskurser reducerar de Andra till en funktion av diskursens (vita, västerländska) subjekt, vilket inte medger ett eget självständigt utrymme. Den inbyggda kontrasteringen tillåter varken igenkännande av likheter eller acceptering av olikheter, annat än som medel för att förstå det västerländska subjektet. Det man ser av de Andra är spegelvända projektioner av den egna självbilden. De uppfattade olikheterna används för att skapa en egen och, för det mesta, hierarkiskt överordnad identitet.

Uppmärksamheten på den Andra är således instrumentell i förhållande till den egna självbilden utan att behöva vara öppet diskriminerande. Den Andra blir en fond, mot vilken den egna självbilden kan göras tydlig. Genom sin olikhet hjälper de till att formulera det normala, en strukturfunktionalistisk tankegång som ju visat sig särskilt produktiv. Aktuell forskning har dock visat att den kan leda till en reduktion av Andra till

redskap för egen kulturell självförståelse: Genom att analysera våra representationer av Andra, får vi bara veta mer om oss själva.

Idag talar etnologer och antropologer alltmer om att människor inte har någon fast identitet utan att den är effekten av olika diskurser. I senmoderniteten blir identiteter alltmer fragmenterade och instabila eftersom de konstrueras genom en mängd motsägelsefulla och ofta antagonistiska diskurser. Stuart Hall, ett namn som helt förbigåtts i denna studie trots att han är en centralgestalt i diskussioner av kulturell identitet, hybriditet etc., menar att identiteter är punkter med temporär anslutning till de subjektpositioner som de diskursiva praktikerna konstruerar för oss. Identiteten som muslim, som svensk, som kvinna, som feminist kan råka i konflikt med varandra eftersom man intar olika subjektpositioner inom de olika diskurserna. Den identitet som man ger uttryck för vid en specifik situation kan uppfattas som en avlagring av tidigare diskursiva praktiker, vilket ju skapar kontinuitet. Hall anser att man formar en självförståelse genom att välja *en* version av jaget framför alla andra möjliga versioner av "mig". Detta är en tillslutning, som dock bara är tillfällig: identiteten formuleras med viss förgrund och bakgrund, vilket är en nödvändighet i berättandet. När man med hjälp av tillfälliga tillslutningar skapar sig en identitet öppnas också möjlighet för skapandet av kollektiva identiteter som bygger på en föreställning om en gemensam identitet, t.ex. som svensk, eller muslimsk eller kvinna. Samtidigt så är den gemenskapen tillfällig eftersom olika kontexter aktualiserar olika identifikation. Eftersom subjektiviteten är fragmenterad upplever människor inte nödvändigtvis att de delar fasta intressen och värden hela tiden med en viss grupp. Månssons avhandling visar att en kvinna kan känna en religiöst motiverad samhörighet med andra muslimer i vissa ögonblick och ett mer antagonistiskt förhållande till dem i andra sammanhang. På samma sätt kan det vara i relationen till svenska anhängare och landsmän. Kvinnorna kan alltså inta positionen som medlemmar av majoritetskulturen, medlemmar av en religiös minoritet, medlemmar av en yrkeskategori etc.

Tillslutningen innebär att man tillfälligt låser fast sig i en identitet i berättelsen, men deras identitet är principiellt alltid öppen för förändring och därmed kan gemenskapen upplösas och nya gemenskaper bildas. I en mer diskursanalytiskt orienterad studie hade man kunnat problematisera i högre grad *hur* människors identitet konstrueras genom positionering inom diskurs-

er. Månssons angreppssätt kan inte riktigt förklara kvinnornas tolkningar i ett samhällsperspektiv. De förblir intressanta enskilda synsätt. Jag ställer mig således frågande till Månssons försök att förklara kvinnornas uttalanden och handlingar utifrån sinnessillstånd och individuella mentala processer. Det blir aldrig klargjort om det är fråga om någonting som individer "äger" eller "är bärare av" och vad som är retoriska positioner som olika individer intar i mötet med andra. Det måste gälla även för de konverterade kvinnorna att deras specifika föreställningar om världen och om sig själva skapas och upprätthålls genom interaktion med andra. Månsson lyfter ofta fram informanternas känsla av att antligen ha hittat hem, att i islam ha funnit någonting som de alltid burit på. Men som etnolog kan hon ju knappast tolka detta som att deras identitet låg i vardande som en uppsättning inre egenskaper på förhand given.

Att söka individernas förklaring på sitt handlande, sina strategier och upplevelser är en välprövad etnologisk strategi oavsett vilka perspektiv man använder. I dagsläget kan man dock ställa sig undrande till varför Månsson inte problematiserar det faktum att kvinnornas utsagor ändå är beroende av vilka diskurser som är tillgängliga i en given situation, i en viss tid och i ett visst samhälle. Jag menar att i Månssons perspektiv finns en tendens att universalisera individens behov av kontinuitet, skapa helheter, och att anknyta till universella inre mentala processer som grund för deras strategier. Visserligen påpekas att identiteter skapas socialt, men individualpsykologiska krafter och den primära socialisationen tillskrivs måhända för stor förklaringskraft.

Mina kritiska synpunkter till trots, anser jag att *Becoming Muslim* är ett givande underlag för att diskutera den roll som forskningen spelar för bevarandet eller ifrågasättandet av maktrelationerna i samhället. Författaren visar att vårt sätt att ställa vetenskapliga frågor och besvara dem alltid har ideologiska implikationer. Hon visar övertygande att stereotyper om islam och kvinnoförtryck är viktiga element i bevarandet av diskrimineringen av muslimer i Sverige och USA.

Becoming Muslim är en idérisk och nyanserad avhandling. Anna Månsson visar prov på god analytisk färdighet när hon granskar kvinnornas utsagor med säkert handgrepp och i mötespunkten mellan religiösa och samhällsdiskurser och individuell erfarenhet. Med kognitivantropologisk inspiration skärskådas identiteter som en process i ständig tillblivelse. Styrkan i hennes studie ligger i förmågan att kritiskt omsätta kognitiva teorier

om varseblivning och tolkning i etnologiska analyser av vardagligt tänkande och handlingssätt. Månsson presenterar intrikata resonemang på ett lättfattligt sätt vilket ökar läsbarheten. Samma positiva omdöme får hennes förmåga när det gäller kopplingar mellan teori och empiri. På det hela taget är *Becoming Muslim* ett skickligt vetenskapligt arbete och en god exponent för det etnologiska bidraget till IMER-forskningen.

Beatriz Lindqvist, Flemingsberg

Eddy Nehls: *Vägval. Lastbilsförare i fjärrtrafik – perspektiv på yrkeskultur och genus*. Etnologiska skrifter 29, Umeå universitet/Skrifter från etnologiska föreningen i Västsverige 41, 2003. 212 s., ill. English summary. ISBN 91-85838-63-2.

Den absoluta majoriteten av svenska lastbilsförare är fortfarande män, och så vill flertalet av dem tydligen att det ska förbli. Nutidsanpassade idéer om ökad jämställdhet och mångfald har svårt att få fäste inom yrkeskåren. I en förstudie konstaterades dessa två särdrag: den könsmissiga homogeniteten och förändringsmotståndet. Det blev utgångspunkterna för Eddy Nehls avhandling *Vägval. Lastbilsförare i fjärrtrafik – perspektiv på yrkeskultur och genus*. Mot denna bakgrund formuleras forskningsuppgiften: *syftet med avhandlingen är att utifrån ett kulturellt perspektiv, med speciellt fokus på genus och maskulinitet, studera lastbilsförare som yrkeskår*. Förarnas specifika form av maskulinitet finns som en idealbild – en chaffis är en medelålders man med jeans och skinnväst, som gärna lyssnar på countrymusik och är gift med en stark kvinna som accepterar att själv sköta hem och barn. Även om bilden till stor del är en mediaskapad stereotyp så existerar ”typen” emellanåt på riktigt. Beskrivningen stämmer i alla fall relativt väl in på Sture, som hör till informantskaran.

Varje kapitel introduceras med en berättelse från resan med Sture. Det är detaljerade och relativt omfattande skildringar från fältarbetet som ger oss ordentliga inblickar i yrkets vardagliga förutsättningar och krav, samtidigt som centrala teman för kommande analyser ringas in. Underlaget för studien består av fältanteckningarna från observationer, förtroendefulla diskussioner och samtalsintervjuer under totalt 2 500 mil som medföljare i lastbilar runt om i Europa. Erfarenheterna omformulerades sedan till frågor som ställdes till de 23

män och 2 kvinnor som intervjuats. Materialet har kompletterats med dels insamlade yrkesminnen, dels artiklar från dags- och fackpress samt några populärkulturella framställningar. För det analytiska arbetet hämtas stöd från den poststrukturalistiskt influerade könsforskningen och dess grundtes att manligt och kvinnligt är historiskt och kulturellt skapade och därmed föränderliga kategorier. Applicerat på lastbilsförarna innebär det att föreställningar, begrepp och konventioner som upprätthåller den manliga dominansen och könskodningen av yrket placeras i analysarbetets fokus. Ambitionen blir då att studera den sociala kategoriseringsprocess där kön skapas istället för att försöka definiera vad manlighet är. Från den växande mansforskningen hämtas en hel uppsättning begrepp som mestadels är relevanta, men vars inbördes relation kunde ha diskuterats mer, då de är utformade för lite disparata analyser.

En viktig strategi som pekas ut är sökandet efter tecken på ambivalens som öppningar mot eventuella förändringar av könshierarkiernas maktdimensioner. Att aktivera genusforskningens potential som ett verktyg för ökad jämställdhet och mångfald är också ett uttalat samhällspolitiskt mål med studien. Inte minst av den anledningen borde nog diskursers funktion och räckvidd samt subjektets roll ha utretts tydligare. Kulturbegreppet diskuteras däremot lite mer utförligt. Nehls varnar, i vederbörlig ordning, för ett fast och essentialiserande kulturbegrepp. Men om vi vänjer oss vid att tydligt definiera hur vi väljer att förstå kultur, empiriskt och analytiskt, bör det inte vara något större problem. Empiriskt måste vi naturligtvis, som Nehls också är inne på, fokusera både stabiliserings- och förändringsprocesser. Här blir lösningen att röra sig mellan en viss homogenitet och komplexitet. Kön och klass lyfts fram som centrala aspekter eller variationer av det kulturella och avser att ge begreppet ett mer preciserat innehåll, förstärkt med en betoning av maktproblematik.

Efter det inledande kapitlet om studiens förutsättningar och utgångspunkter följer två huvudkapitel, ett om yrkeskultur, ett om maskulinitet. Kapitel två, *Yrkeskultur*, är uppbyggt kring fyra kulturella aspekter av åkerinäringen. Först behandlas *klasstemat*, och det mest slående är att sociala skillnader underkommuniceras kraftigt inom näringen. Förare, arbetsgivare och egenföretagarna delar en social och mental värld i en mängd avseenden: samhällssyn, ålder, rural arbetarbakgrund och låg utbildningsnivå. Homogeniteten till trots utmärks kåren av en tydlig hierarkisk struktur,